

FINN HANSEN

Anaforisk eller determinativ funktion?

Om den syntaktiske analyse af et par komplekse subjunktioner — med hovedvægt på Marius Nygaards misforståelse

1. Indledning

Marius Nygaards *Norrøn syntax* fra 1905 betragtes trods sin alder stadig som hovedværket inden for norrøn syntaks. Kristian Emil Kristoffersen skriver i en artikel fra 1996, hvori han sætter Nygaards syntaktiske arbejde ind i 1800-tallets historisk-komparative lingvistik, om dette værk: "Denne boka er etter 90 år framleis den mest omfattende og mest kjende handboka innanfor feltet" (Kristoffersen 1996: 135). Nygaard har med dette arbejde nærmest fået status af kirkefader inden for denne del af den norrøne sprogforskning.

Det følgende er en korrektion til Nygaards syntaktiske analyse af et par komplekse subjunktioner (se ndf. 3.). Da det er vigtigt at forstå baggrunden for fejlanalysen, er det følgende disponeret sådan, at en stor del er optakt og en mindre del selve kritikken, hvad der har noget at gøre dels med selve misforståelsen hos Nygaard og dels den sproglige sammenhæng, hvori han gør sine iagttagelser. Det sidste må uvægerligt skabe visse vanskeligheder, når det grundlag, der analyseres på, tilsyneladende er baseret på den opfattelse, at en periode og leddenes semantiske organisering alene kan forstås inden for rammerne af en sådan helhed (Loman & Jørgensen 1971: 2.1.1.). Dette berører visse sætningskonstituenters *anaforiske* hh. *determinative* funktion. Det skal vi derfor se på som udgangspunkt.

2. De norrøne subjunktioner

De norrøne subjunktioner klassificeres normalt i 2 grupper. Den ene udgøres af de *enkle* subjunktioner (*at*, *ef*, *en*, *er* og *sem*), den anden af de *sammensatte* eller *komplekse*. Den sidste gruppe, altså den *komplekse*, kan igen underindeles i flere typer afhængig af dens syntaktiske og seman-

tiske opbygning. To store grupper skiller sig imidlertid ud. For det første: de explikative dannet med subjunktionen *at*; for det andet: de implikative og adverbialrelative dannet med *er*. Lad os tage et par komplekse eksempler til illustration:

Subjunktionsdannelser med: <i>at</i>	– med: <i>er</i>
Fx:	Fx:
<i>af, fyrir, með því at</i>	<i>þá er</i>
<i>til þess at</i>	<i>þar er</i>
<i>svá at</i>	<i>eptir þat er</i>
	<i>frá því er</i>

Fælles for disse subjunktionsdannelser er, at der enten i dem indgår et pronominaladverbium (fx *þá* og *þar*) eller en bøjningform af det demonstrative pronomen *sá* stående som regendum for en præp.: fx akk. *þat*, gen. *þess*, og dat. *því*.

Karakteristisk for disse pronominalholdige størrelser (altså fx *því* og *þá*) er, at de skaber kohærens (Fossestøl 1980: 269) i teksten: enten ved at knytte en forudgående periode til en efterfølgende. Funktionen er da *anaforisk* — eller ved i en hypotaktisk sekvens at knytte forbindelse mellem sætninger internt i en periode, i.e. fungere som formidlere af sætningskoblingen mellem en over- og efterfølgende undersætning. Funktionen er da *determinativ*. Lad os tage et par ekss., her udelukkende på komplekse subjunktionsdannelser med *því*, da det er dem, der er aktuelle i forbindelse med Nygaard. Først nogle ekss. på *determinativ* funktion (= A), dernæst *anaforisk* (= B):

A. *Determinativ funktion*

1. *því at*:

- a. en þetta var valaðra manna fórn. *því at* log buðu at færa lamb oc dufo eða turtura til altare (GNH 67.10)
(Men dette var fattige menneskers offergave, *fordi* loven påbød at bringe et lam og en due eller turteldue til altaret)
- b. *Því* fal ec mic drottinn *at* ec skamðumz at væra nockviðr íþino augliti (Kgs. 76.32)
(Jeg skjulte mig, herre, *fordi* jeg skammede mig over at være nøgen for dit åsyn)

2. *af því at*:

- a. fec haN siþan *af því* michit metorþ af svnum hans. *at* hann hafþi sva uel þar haft sic (Ágr. 83.20)

(Han (i.e. Vidkun) fik siden stor berømmelse af hans (i.e. Magnus') sønner, *fordi* han havde båret sig så vel af der)

- b. En *af því* hreþomc eg eigi pislir, at sa er mic styrkir er drottinn minn Jesus Cristr (Blas. I 262.12)
(Jeg frygter ikke pinsler, *fordi* den, som gør mig stærk, er min herre, Jesus Christus)
3. *fyrir því at*:
  - a. sennde ek þik *fyrir því* þangat, *ath* ek true þer bezt um þetta ok annat (Gísl. 20.3)
(Jeg sender dig derhen, *fordi* jeg tror mest på dig i dette og andet)
  - b. En *firi því* sótta ek þik heim, *at* mik hafði hér at landi borit (Eg. 109.10)
(Jeg opsøgte dig, *fordi* jeg blev ført her til landet)

De *at*-sætn., som er citeret her, har både kontakt- og distansstillet *því*, *af því* og *fyrir því*. Kontaktstilling er det normale i norrønt sprog (som i 1a). Distans forekommer kun sjældent og er som hovedregel kronologisk reguleret. Andre faktorer som fx kontekst kan spille ind ved visse komplekse subjunktioner, især i forb.m. direkte tale: fx *þa* var ek fertogr at allðri segir hann. *er* Moyses sendi mik af Chades (...) (Stj. 374.8) (i.e.: "Jeg var 40 år gammel", siger han, "*da* Moses sendte mig fra Chades (...)."). I de fleste tilfælde er det ikke forbundet med problemer at bestemme leddets semantiske funktion, da næsten alle forbindelsesled (som i 1a ovf.) har kontaktstilling for derigennem at markere leddets funktion som determinativt forbindelsesled til den efterfølgende *at*-sætn. På samme måde kan forbindelsen til det *foregående* netop være syntaktisk markeret gennem leddets placering i fundamentfeltet, som i flg. ekss. 1–3 ndf., hvorved leddet får funktion af kausalt sekvensadverbial med *anaforisk* funktion (da. *derfor*), som i nedenstående ekss. taget fra GNH:

B. Anaforisk funktion

1. *því*:
 Ðvi scolom vér brøðr oss væl halda ok ræin-lega *at* ver megem með guðs vilia hit hælga husl taca oss til hialpar ok salo varre (156.2)
 (*Derfor* skal vi, brødre, bære os rigtigt og ordentligt ad, for at vi med Guds vilje kan tage imod den hellige nadver til frelse for os og vor sjæl)

2. *af því*:
af því fyrri-gefe maðr stundlega sculd *at* hann oðlesc at taca ælifft gott (5.23)
 (Derfor skal mennesket tilgive synden i denne verden, for at det kan få det evige gode i øje)
3. *fyrir því*:
Fyrir því ræðesc dómánde guðs doma *at* æigi fyrir-dómesc hann af guði. (...) (19.31)
 (Derfor skal den, som dømmer, frygte Guds dom, for at han ikke selv skal blive fordømt af)

3. Nygaard

Her kommer Nygaard ind i billedet. I *Norrøn Syntaks* (Nygaard 1906) analyseres ekss. 2–3 (altå de samme) således, at *af því* og *fyrir því* fungerer som distansstillede forbindelsesled for den efterfølgende (*finale*) *at*-sætn. (Nygaard 1906: §292a). Hvordan den externe sproglige sammenhæng skal forstås kan netop i de to citerede ekss. (altså 2–3 ovf.) fastslås ved at gå til Alkuins latinske forlæg, som lyder:

2. *Ergo* dimittat homo temporale debitum, *ut* mereatur recipere æternale bonum (Alkuin 59.33)
3. *Quapropter* Judex Deum iudicem timeat, *ne* forte Deo iudicante damnetur (Alkuin 99.28)

Vi ser, at i begge tilfælde indledes den latinske periode med adv. *ergo* og *quapropter*, der begge betegner konklusion (da. *derfor*) (Lewis & Short: 655, 1507). Vi bemærker endv., at den efterfølgende *finale at*-sætn. indledes med enten *ut* eller *ne* plus *konjunktiv* (Blatt 1946: § 366, 8). Samme modus har *finale at*-sætnn. i norrønt sprog men normalt ikke kausale (Nygaard 1906: § 292, § 298–299). Modus i *at*-sætn. (konjunktiv vs. indikativ) kan således også give et fingerpeg om, hvordan *at*-sætn. skal analyseres.

For de af Nygaard citerede ekss. bliver følgen, at de pronominalholdige adverbelle led, *af því* og *fyrir því*, ikke kan beskrives som forbindelsesled for *at*-sætn., som alene må bestemmes som en eksplikativ *at*-sætn. med adverbialfunktion uden noget led i oversættningen, hvormed den indgår i forbindelse.

Nygaard havde selvfølgelig udmærket kunnet se dette, hvis han havde baseret sin syntaktiske analyse på en større sproglig sammenhæng — eller måske endnu bedre: kastet et blik på Ungers udgave af Den gammelnorske homiliebog fra 1864, hvori Alkuins tekst er medtaget (Unger 1864: 10.26, 37.27).

De to ekss. med *af því* og *fyrir því* som forudsatte forbindelsesled for de 2 finale *at*-sætninger bør derfor fjernes fra Norrøn syntaks: såvel i § 292a (om hensigtssætninger) som § 265 (om adverbielle bisætninger).

4. Litteraturhenviisninger

4.1. Tekster

Ågr. = *Ågrip af Noregs konunga sögum*. STUAGNL. II. Ved Verner Dahlerup. Kbh. 1880.

Alkuin: *De virtutibus et vitiis* (...). Udg. ved Ole Widding. Edit. Arnamagn. A. 4. Hafniæ 1960.

Blas. I = *Blasius saga; Heilagra Manna Sögur*. I–II. Kria. 1877; I: s. 256–71.

Eg. = *Egils saga Skallagrímssonar* (...). STUAGHNL. XVIII. Kbh. 188–1888.

Gisl. = *Gisla saga Súrssonar*. Udg. (...) af Det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. [Ed. Finnur Jónsson]. Kbg. 1929.

GNH = *Gamal Norsk Homiliebok*. Utg. for Kjeldeskriftfondet ved Gustav Indrebø. Oslo 1966.

Kgs. = *Konungs skuggsiá*. Utg. for Kjeldeskriftfondet ved Ludv. Holm-Olsen. (...) Oslo 1945.

Stj. = *Stjorn. Gammelnorsk Bibelhistorie* (...). Udg. af C. R. Unger Chria. 1862.

4.2. Sekundærlitteratur

Blatt, F. 1946: *Latinsk syntaks i hovedtræk*. Kbh.

Fossetøl, B. 1980: *Tekst og tekststruktur. Veier og mål i tekstlingvistikken*. Oslo etc.

Kristoffersen, K. E. 1996: "Marius Nygaards arbeid om norrøn syntaks i eit vitenskapshistorisk lys". Kjartan G. Óttoson (et al.) *The Nordic Languages and Modern Linguistics. 9. Proceedings of The Ninth International Conference of Nordic and General Linguistics. University of Oslo, January 11–12, 1995*. Oslo, s. 135–150.

Lewis, C. T. & Short, C. 1969: *A Latin Dictionary. Freund's Latin Dictionary*. Revised, Enlarged etc. by – . Oxford.

Loman, B. & Jörgensen, N. 1971: *Manual för analys och beskrivning av makrosyntagmer*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap C: 1. Lund.

Nygaard, M. 1905: *Norrøn syntaks*. Kria.

Unger 1864: *Gammel Norsk Homiliebog*. Chria.